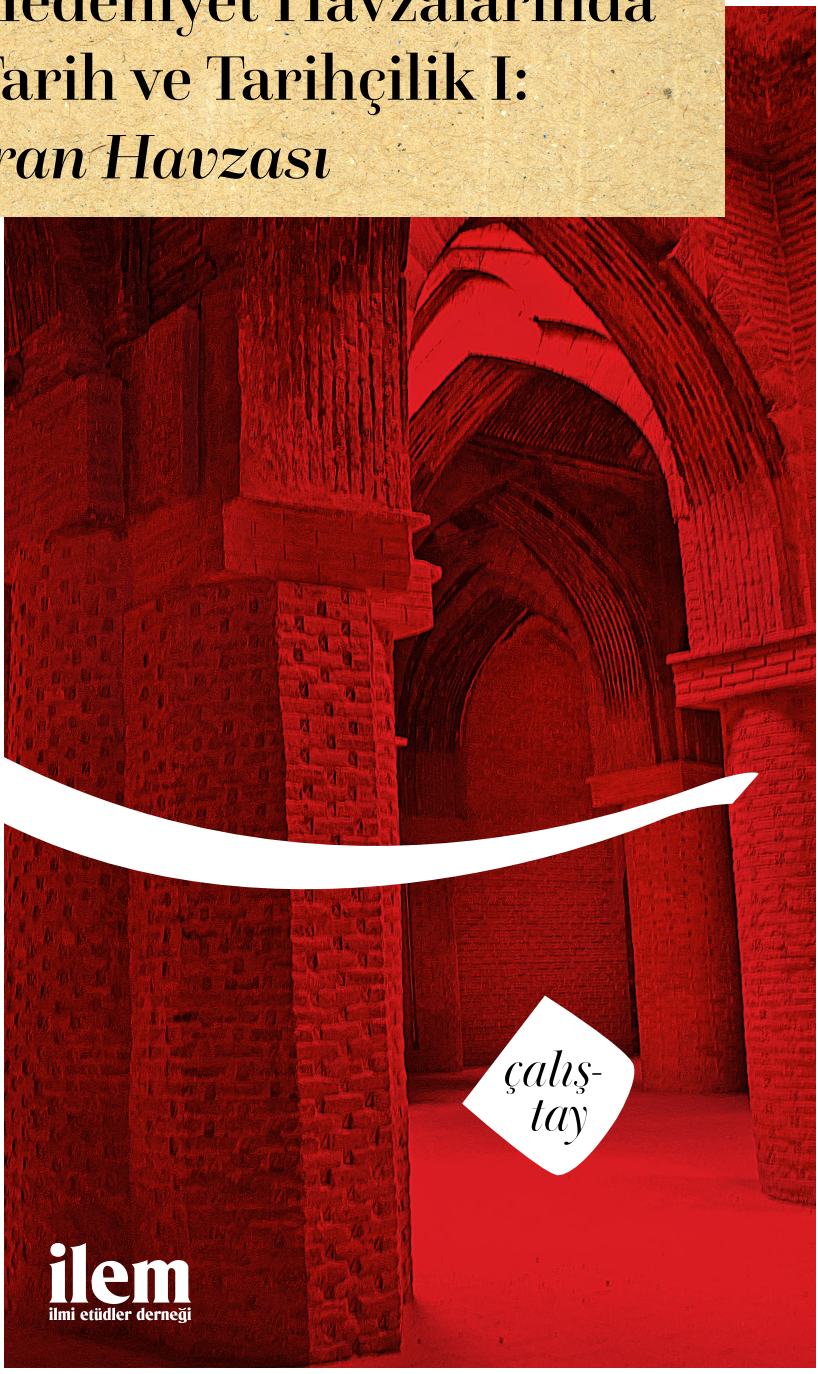
Tarih Çalışma Grubu

Medeniyet Havzalarında Tarih ve Tarihçilik I: *İran Havzası*

ilem
ilmi etüdler derneği

Özet Kitapçığı

Program Akışı ve Bildiri Özetleri

09:00-09:30	Kayıt ve Açılış
09:30-09:45	Açılış Konuşması *Süleyman Güder*, İLEM Yönetim Kurulu Başkanı *Abdulkadir Macit*, İLEM İhtisas Tarih Çalışma Grubu Koordinatörü
09.45– 11:05 I. Oturum	Oturum Başkanı: *Şefaattin Deniz* *Osman Gazi Özgüdenli*, "Ortaçağ İran Tarih Yazıcılığının Doğuşu ve Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme" *Turhan Kaçar*, "Sasani Tarihinin (226-651) Bizans Kaynakları Üzerine Bir Değerlendirme" *Ertuğrul Ökten*, "Erken Dönem Gazneli (963-1186) Tarih Yazımında Tarih ve İktidarın Kurgulanması Üzerine Bir Değerlendirme"
11:05 – 11:20	Çay Arası
11:20 – 12:40 II. Oturum	Oturum Başkanı: *Turhan Kaçar* *Cihan Piyadeoğlu*, "Selçuklular Tarihi'nin (1040-1308) Kaynakları Üzerine Bir Değerlendirme" *Meryem Gürbüz*, "Hârezmşahlar Devri (1097-1231) Kaynakları Üzerine Bir Değerlendirme" *Hayrunnisa Alan*, "Timurlu Dönemi (1370-1507) Tarih Kaynakları Üzerine Bir Değerlendirme"
12.40 – 13.30	Yemek ve Çay Arası
13:30 – 14:50 III. Oturum	Oturum Başkanı: *Osman Gazi Özgüdenli* *Aydın Usta*, "Tevaifu'l-Müluk Devri Tarih Yazıcılığı" *Aydın Usta*, "Sâmânîler Devri Tarih Yazıcılığı" *Mehmet Dağlar*, "Akkoyunlu (1340-1514) ve Karakoyunlu (1351-1469) Kaynakları Üzerine Bir Değerlendirme"
14:50 – 15:05	Çay Arası

15:05 – 16:40 IV. Oturum	*Oturum Başkanı:* Ertuğrul Ökten
	Şefaattin Deniz, "Zend Tarihinin (1751-1794) Kaynakları Üzerine Bir Değerlendirme"
	Yılmaz Karadeniz, "Kacarlar Dönemi (1796-1925) Tarih Kaynakları Üzerine Bir Değerlendirme"
	Serhan Afacan, "Pehlevi Dönemine (1925-1979) İlişkin Kaynaklar Üzerine Bir Değerlendirme"
	Şefaattin Deniz, "Safevi Kronikleri (1501-1736) Üzerine Bir Değerlendirme"
16:40 – 17:00	*Osman Gazi Özgüdenli*
	Turhan Kaçar
	Şefaattin Deniz
	Serhan Afacan

Ortaçağ İran Tarih Yazıcılığının Doğuşu ve Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme

Prof. Dr. Osman Gazi Özgüdenli
Marmara Üniversitesi

Özet

İslâm dünyasında fetihleri takip eden ilk üç asır boyunca ilmî ve edebî eserler Arapça olarak kaleme alınmıştır. Bu gelenek İran coğrafyasında X. yüzyılın ortalarından itibaren yavaş yavaş değişmeye başlamıştır. Bu değişim bir yandan İran coğrafyasında mahalli hanedanların ortaya çıkışı, diğer yandan da Farsça'nın bu hanedanların himayesinde yazı dili olarak yeniden doğuşu ile yakından ilgilidir. İran coğrafyasında Farsça tarih yazıcılığının doğuşu Sâmânî mirasını devralan Gazneliler devrinde olmuştur. Bu dönemde Farsça tarih yazıcılığı, devamı olduğu İslâm tarih yazıcılığına paralel olarak üç farklı türde gelişme göstermiştir: 1. Yaratılıştan müellifin zamanına kadar gelen "genel İslâm tarihleri", 2. Kendilerine belli bir hanedan ve hükümdarı konu edinen "özel tarihler", 3. Muayyen bir coğrafya veya şehrin tarihini anlatan "şehir ve bölge tarihleri".

Büyük Selçuklu devletinin kuruluşu İran coğrafyasındaki bütün ilmî ve edebî faaliyetler gibi tarih yazıcılığı üzerinde de müspet bir tesir yaratmıştır. Özellikle Selçuklu sultanları ve devlet adamlarının gayretleri, Farsça'nın edebî gelişiminin hızla devam etmesine sebep olmuştur. Pek çok ilim gibi tarih yazıcılığı da bu gelişmeden nasibini almıştır. Selçuklular'ın yıkılmasından sonra İran coğrafyasında bu devletin mirasını paylaşan Atabeglikler, Gûrlular ve Hârizmşâhlar, uzun ve istikrarlı bir idare kuramadıkları için, bu dönemde tarih yazıcılığında zikre değer bir gelişme olmamıştır. İran coğrafyasında tarih yazıcılığındaki asıl gelişme Moğol istilâsından sonra İlhanlılar'ın güçlü bir hâkimiyet kurmasıyla başlamıştır. Bu dönemde tarih yazıcılığındaki asıl gelişme, İlhanlı devletinde İslâmiyet'in kabul edilmesinin ardından Yakındoğu devlet geleneğinin ağırlık kazanmaya başladığı XIV. yüzyılın başlarında olmuştur. Bu gelişmede, İlhanlı hükümdarı Gazan Han (1295-1304)'ın tarih ilmine duyduğu hususî ilginin rolü inkâr edilemez. İran tarih yazıcılığı, İlhanlı devletinin yıkılışına rastlayan dönemde geçirdiği kısa bir duraklamanın ardından Timurlular döneminde yeniden ciddi bir canlanma yaşamıştır. Tarihte ancak çok az hükümdara nasip olabilecek askerî başarılar elde eden Emir Timur (öl. 807/1405)'un, zaferlerinin ve fetihlerinin unutulmasını istememesi bunda başlıca temel âmil gibi gözükmektedir.

Tebliğde, Ortaçağ'da İran coğrafyasında tarih yazıcılığının doğuşu ve gelişimi incelenerek bu dönemde kaleme alınan eserlerin genel bir değerlendirmesi yapılacaktır.

Sasani Tarihinin (226-651) Bizans Kaynakları Üzerine Bir Değerlendirme

Prof. Dr. Turhan Kaçar
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Özet

Orta Asya ile Mezopotamya arasını MS III-VII. yüzyıllar arasında dört yüz yıldan fazla kontrol eden Sasani hanedanının tarihi, yazılı ve yazısız çok farklı kaynak grubu kullanılarak yazılabilir. İran dünyasının çeşitli bölgelerinde bulunan Sasani krallarının zaferlerini ve eylemlerini tasvir eden kaya kabartmaları, sayıca çok fazla olmayan yazıtlar, aynı şekilde kralların inşa ettirdiği savunma ve sulama sistemlerinin arkeolojik kalıntıları ya da bulunmuş çok sayıda sikke, madalyon, mühür söz konusu dönemin yeniden inşası için önemli kaynaklardır. Diğer yandan Dio Cassius'tan (III. Yy) Theophylactos Simocattes'e (VII. Yy) Roma ve Bizans dünyasının önemli tarihçileri; Agathangelos, Moses Khorenatsi ve Sebeos gibi Ermeni yazarlar, Erbil, Urfa vakayinameleri ve Süryani Michael vakayinamesi gibi Süryanice yazılmış kronolojik anlatılar, Karname, Farsname, Şahname gibi Farsça epik hikayeler veya Yakubi, Belazuri, Taberi gibi yazarların eserleri, hatta Çince belgeler Sasanilerin uzun tarihinin hikayesini derinleştirmekte ve karmaşıklaştırmaktadır. Şüphesiz bu kadar farklı kaynak grubunu bir çalışma veya sunum çerçevesinde tam olarak değerlendirmek mümkün değildir. Onun için bu sunum kapsamında Sasani tarihinin kaynak çeşitliliğine temas edilmekle birlikte, esas olarak Dio Cassius, Herodianus, Ammianus Marcellinus, Procopius, Agathias, Menandros ve Theophylactus Simocattes gibi Sasani–Bizans siyasi ilişkileri konusunda dikkate alınması gereken kaynaklar yakın plana alınacaktır.

Erken Dönem Gazneli (963-1186) Tarih Yazımında Tarih ve İktidarın Kurgulanması Üzerine Bir Değerlendirme

Dr. Ertuğrul Ökten
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

Özet

Erken Gazneli döneminin (yakl. 10. yy. sonu-11. yy. ortası) ana kaynakları Ebu'n-Nasr el-Utbi'nin (ö. 431) Tarihu'l-Yamini, Beyhaki'nin (ö. 470/1077) Tarih-i Beyhakisi ve Ebu Said Gardizi'nin (ö. ?, 11. yy) Zeynu'l-Ahbar'ıdır. Çalışmanın ilk amacı bu metinlerde öncelikle tarihin ve mümkün olduğu ölçüde iktidarın, nasıl kurgulandığını anlamaktır. Bu kurguları incelemenin bir yandan Gazneli siyasi-edebi elitinin geçirdiği dönüşümlere ışık tutarken bir yandan da bu elitin kendini bulunduğu ortamda ve önceki tarih yazım geleneklerine göre nasıl konumlandırdığı sorunsalları hakkında da iyi bir fikir vereceğini tahmin etmekteyiz. Dikkat çeken bir problem olarak Beyhaki ve Gardizi'nin eserlerinin fazla kopyasına rastlanmazken Utbi'nin eserinin yazıldıktan sonraki iki yüzyıl içinde hatırı sayılı miktarda kopyalanmış olmasına da değinmek istiyoruz.

Selçuklular Tarihi'nin (1040-1308) Kaynakları Üzerine Bir Değerlendirme

Prof. Dr. Cihan Piyadeoğlu
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Özet

Geniş bir coğrafyaya hâkim olan Büyük Selçuklular hakkında bilgi veren kaynaklar, farklı dillerde yazılmış olmaları yanında, bölgelere göre de farklılıklar gösterebilmektedir. Diğer bir ifadeyle İran-Maveraünnehir ile Irak-Şam bölgesi hakkında bilgi veren kaynaklar birbirinden farklı özellikler taşımaktadır. Geniş kapsamda bakıldığında Selçuklular Tarihi'nin yazımına genel tarihler, bölge tarihleri, şehir tarihleri, tabakât kitapları, özel tarihler (Selçukname) ve hatta divanlar temel teşkil edebilmektedir. Bununla birlikte daha ziyade belirleyici olan genel tarihlerdir. Konumuzla ilgili olarak bilgi veren pek çok sayıda müellif ve eser mevcuttur. Selçuklular Tarihi hakkındaki eserler yüzyıllara göre değerlendirildiğinde, XI. yüzyıldan başlayarak, XVII. yüzyıla kadar devam ettikleri görülür. Bununla birlikte bu eserleri kendi içinde de tasnife tâbi tutmakta fayda vardır. Büyük Selçuklular Tarihi hakkında yapılacak geniş kapsamlı bir araştırmada mutlaka bakılması gereken eserler mevcut olduğu gibi, dar kapsamlı çalışmalarda ise başka kaynaklar önem kazanır. Çalışmamızda bu eserler hakkında genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Hârezmşahlar Devri (1097-1231) Kaynakları Üzerine Bir Değerlendirme

Doç. Dr. Meryem Gürbüz
Kocaeli Üniversitesi

Özet

Hârezmşahlar devri kaynaklarını genel olarak; münşeât mecmuaları, vakâyinameler, dönemde yazılmış ilmi ve edebi eserler, meskukat, kitabe ve mimari eserler olarak tasnif edebiliriz. Hârezmşahlar Devleti resmi evrak numunelerini içeren Reşidüddin Vatvât'ın topladığı münşeat mecmuaları konumuz açısından çok kıymetlidir. Bunlar arasında Ebkârü'l-efkâr fi'r-resâil ve'l-eşâr, Arâisü'l-havâtır ve nefâisü'n-nevâdir, Umdetü'l-bülegâ ve uddetü'l-füsehâ'yı sayabiliriz. Ayrıca Bahâeddin Muhammed b. Müeyyed el-Bağdadî'nin et-Tevessül ile't-teressül adlı eserinde de evrak örnekleri mevcuttur. Özellikle müessese tarihi çalışmaları için bu eserler tarihçiye çok çeşitli katkılar sunmaktadır. Reşidüddin Vatvât, Harezmşahlar Devleti'nin kuruluş devri şahidi olduğu gibi Dîvân-ı inşâ sahibidir. Vatvât'a ait evrak örnekleri çok çeşitlidir ve bu hali ile Hârezmşahlar devrine dair farklı konularda bilgiler verebilir. Bunların yanı sıra Târih-i Cihangüşa, Tabakât-i Nâsırî, Tarîh-i Güzîde, Sîret-i Celâleddin ilk evvel müracaat edilecek kaynaklar arasındadır.

Bu çalışmanın hazırlanma sebebi; Hârezmşahlar devri kaynaklarını sıralamak değildir. Amacımız Hârezmşahlar tarihi çalışmak isteyen günümüz araştırmacılarına yardım edebilmektir. Bunu yapabilmek için de Hârezmşahlar devri kaynaklarının bir değerlendirmesini yaparak konumuz açısından değerlerini tespit etmeye ve tartışmalı hususları ön plana çıkararak bilimsel öneriler sunmaya gayret ettik.

Timurlu Dönemi (1370-1507) Tarih Kaynakları Üzerine Bir Değerlendirme

Prof. Dr Hayrunnisa Alan
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Özet

Tarihin belirli bir dönemini anlamak ve anladığını kendi çağdaşına tasvir etmek isteyen bir tarihçinin bu işi yaparken odaklandığı dönem ve meseleyi tavzih edebilmek için veri topladığı malzeme bütününü kaynak olarak tanımlamaktayız. Bu durumda kaynak yelpazesini bu malzemenin saklanma koşullarına göre müzelik malzemeler, yazma eserler, arşiv malzemeleri gibi sınıflandırabileceğimiz gibi başka özelliklerine göre de tasnif edip inceleyebiliriz. Yazıldığı dillere (Arapça, Çince, Farsça, Türkçe, vb) veya Tarih, biyografi, coğrafya, şehir tarihi, seyehatname vb. türlere göre de tasnif edebiliriz ve etmekteyiz.

Kaynak yelpazesi hangi nokta-i nazardan değerlendirilirse değerlendirilsin tarihçilerin ilk ve en çok müracaat ettikleri eserler şüphesiz eski meslektaşlarının kaleme aldıkları tarih kitaplarıdır. Daha çok hanedan üyeleri veya yakınlarının himayelerinde kaleme alınan bu eserler bir gelenek içinde ve sistematikle kaleme alınmıştır. Bir yandan taraflı olmakla itham edilirken bir yandan da bu metinler o dönemin gündem, eğilim ve yaklaşımlarını yansıtmaktadır. Her türlü ilmî, edebî ve sanata dair çalışmada himayenin önemli bir husus olduğu aşikardır. Elbette her metin ve eser üreten kişinin biyografisinden bağımsız ondan ayrı olarak değerlendirilemez. Bütün bu hususlar göz önünde bulundurularak Timurlu Hanedanı dönemini aydınlatan eserler Timurlu hanedan çevresinden başlayarak dışarı doğru genişleyecek şekilde değerlendirilmeye çalışılacaktır. Timurlu Dönemini aydınlatan kaynak yelpazesi içinde arşivlik malzeme daha az, yazma eserler daha fazladır. Yine müzelik malzemeler de bir hayli olmakla beraber bunlar daha çok Sanat Tarihi araştırmalarına konu olmaktadır. Timurlu dönemi tarih yazıcılığı bakımından kuvvetli sayılabilecek bir dönemdir. Bunun yanı sıra bu eserlerin bize ulaşması bakımından şanslı olduğumuz bir dönemdir. Biz bu çalışmamızda dönemi aydınlatan kaynaklara işaret etmekle birlikte daha çok kütüphanelerde muhafaza edilen eserler ve içerikleri, kaynaklık değerleri üzerinde duracağız.

Sâmânîler Devri Tarih Yazıcılığı

Prof. Dr. Aydın Usta
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Özet

İlk Müslüman Türk Devleti olan Sâmânîler Devleti; Horasan ve Maverünnehir bölgelerinde yaklaşık 120 sene hüküm sürmüştür. Adı geçen sahaların köklü kültür merkezleri olması gerçeği Sâmânîler devrinde gerek tarih yazıcılığı ve gerekse coğrafya ilmi konusunda önemli eserler kaleme alınmıştır. Dönemin genel bir özelliği olarak Sâmânîler coğrafyasında da şehir tarihleri ve bölgesel tarihler yazılmaya başlamıştır. Döneme ait ilginç bir diğer özellik ise satır altı ilk Kur'an tercümesinin de Sâmânîler zamanına ait olmasıdır. Tarih kitaplarının dışında bu devirde yazılan tabakatlar da bir diğer yazım türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Sunumumuzda Sâmânîler döneminde kaleme alınan Farsça ve Arapça tarih kitapları ile bunların özellikleri, devletin egemenlik sahası hakkında bilgi veren coğrafya kitapları ve çeşitli konularda yazılan tabakatlar ele alınacaktır.

Tevaifu'l-Müluk Devri Tarih Yazıcılığı

Prof. Dr. Aydın Usta
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Özet

İslâm Devleti'nde Abbasîlerin iktidarı sırasında IX. yy.'ın ilk yarısından itibaren siyasî bütünlük bozulmaya başlamıştır. Böylece İslam coğrafyasının farklı yerlerinde Tevaifu'l-müluk dediğimiz çeşitli devletler ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan siyasî çözülmeye paralel olarak tarih yazımında da bir takım yeni durumlar kendisini göstermiştir. Öyle ki o zamana değin Kur'an'ın ve fatihlerin dili olarak Arapça'nın açık bir üstünlüğü söz konusuydu. Ancak Abbasîlerin iltidara gelmesinde etkili olan Mevali unsurunun ağırlıklı kısmını oluşturan İranlılar giderek artan şekilde kendi dillerini ön plana çıkarmaya başlamışlardır. Böylelikle de Arapça'nın yanında Farsça'nın da tarih yazım safhasında kendisini göstermekte gecikmemiştir. Buradaki sunumumuzda Tevaifu'l-müluk döneminde tarih yazıcılığı sahasında gerçekleşen söz konusu değişimleri ve bu dönemde kaleme alınan Arapça ve Farsça eserler ile bunların özellikleri ele alınacaktır.

Akkoyunlu (1340-1514) ve Karakoyunlu (1351-1469) Kaynakları Üzerine Bir Değerlendirme

Dr. Mehmet Dağlar
Iğdır Üniversitesi

Özet

Bu sunum Moğol istilası zamanında anayurtlarından hareketle Anadolu'nun doğu bölgelerine gelen Akkoyunlu Türkmenlerine ait kaynaklar üzerinedir. İran kaynaklarında 'Bayındıriyye' olarak geçen Akkoyunlu Türkmenleri ilk olarak 1348 yılında Tur Ali Bey idaresinde Trabzon Rum İmparatorluğu'na akınlarda bulundular. 14. Yüzyılın sonlarından itibaren ise Kara Yülük Osman reisliğinde Timur'un Irak ve Suriye seferinde öncü olarak bulundukları için hizmetlerine karşılık Amid (Diyarbakır) şehrini ele geçirdiler. 1403-1435 yılları arasında Timurluların himayesinde yaşadılar. Bu süreç içerisinde Kara Osman, Karakoyunlu hükümdarı Kara Yusuf'un saldırılarıyla uğraştığından hâkimiyet sahasını genişletemedi. Buna rağmen Diyarbakır, Erzincan ve civarında tutunmayı başardı. Kara Yülük Osman, Erzurum önlerinde Karakoyunlu İskender Bey'le yaptığı bir mücadelede yaralanarak 1435'te vefat etti. Bu çalışmada Akkoyunluların devlet kurma süreci ve diğer siyasi faaliyetlerini içeren temel kaynaklar incelenecektir. Akkoyunlu Devleti'nin temel eserlerinin az sayıda olması sebebiyle bu devletten bahseden devrin diğer devletlerinin kaynakları da göz önünde bulundurularak Akkoyunlu Devleti'nin kaynakları ele alınacaktır. Çalışmamızın diğer konusu da Karakoyunlu Devleti kaynaklarıdır. XV. yüzyılda kurulan ve Akkoyunlularla hâkimiyet mücadelesi içerisinde olan bu Türkmen devletinin kaynakları daha çok Timurlu, Akkoyunlu ve Safevi Devleti kaynaklarıdır. Çalışmamızda bu devletlerin kaynakları üzerinden bir değerlendirme yapılacaktır.

Zend Tarihinin (1751-1794) Kaynakları Üzerine Bir Değerlendirme

Doç. Dr. Şefaattin Deniz
Kocaeli Üniversitesi

Özet

Zendler İran'ın Lur kökenli halklarından birisidir. Nadir Şah'ın ölümünden sonraki iktidar mücadelelerinden başarıyla çıkıp 1750'den 1794 yılına kadar kırk dört yıl, Horasan dışında, hemen bütün İran topraklarına egemen olmuşlardır. Bu kırk dört yıllık zaman diliminin yaklaşık otuz yılında Zendleri tarih sahnesine çıkaran Kerim Han egemen olmuş, Kerim Han'dan sonra taht kavgaları başlamış ve Zend Hanedanı egemenliği yavaş yavaş zayıflamış ve İran Kaçarların kontrolü altına girmeye başlamıştır. Zend hanedanının başkenti Şiraz olmuştur. Bu makalede Zendler döneminde ya da Kaçar hanedanının ilk zamanlarında, fakat Zend tarihine dair Farsça kaleme alınan on temel eser değerlendirilmiştir. Nadir Şah ve Kaçarlar dönemi ile ilgili eserlerle, Zendler döneminde İran'a gelip seyahatname yazanlar bu değerlendirme kapsamının dışında tutulmuştur. Bu makale ile İran tarihinin yaklaşık yarım asırlık tarih yazıcılığı ortaya konulmuş olacaktır.

Kacarlar Dönemi (1796-1925) Tarih Kaynakları Üzerine Bir Değerlendirme

Prof. Dr. Yılmaz Karadeniz
Amasya Üniversitesi

Özet

İran, coğrafi bir terim olarak doğudan batıya giden güzergahın kapısı durumundadır. Bu yüzden tarihin ilk dönemlerinden itibaren birçok kral ve hükümdarı kendisine çekmiştir. Dünya hakimiyetinin adeta buradan geçtiği tasavvur edilmiştir. Arganilerin buraya gelmelerinden sonra İran ismi ile anılmış, Gutiler ile başlayan medeniyetler Elam, Med, Persv Sasaniler ile devam etmiştir. Arap futuhati ile İslami döneme giren İran tahiri, Alavi, Safari, Samani, Gazneli, Selçuklu, Harezmşah, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Safevi, Avşar, Zend ve Kacar idarelerine ev sahipliği yapmıştır.

İran tarihinin Kacar Dönemi ile ilgili kaynakları içerisinde Nasuriddin Şah'ın notlarından oluşan Sefername isimli eser, dönemin Şehzadesi Ali Guli Mirza'nın İksirü't-tevarih, Şehzade Abbas Mirzamülkara'nın Şerhi Abbas Mirza, Mehtihan Esterabadi'nin Cihanguşayı Nadiri, Feuvrier'in Se Sal Derbari İran ve daha birçok ana kaynak dönemi aydınlatmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü Osmanlı arşivinde mevcut ve Osmanlı – İran ilişkilerini ortaya koyan önemli arşiv vesikaları da mevcuttur. Cevdet Hariciye, Ali Emiri III. Ahmet ve I. Mahmut tasnifleri ile birlikte mühimme defterleri ve nameyi hümayun belgeleri önemli yer tutmaktadır.

Pehlevi Dönemine (1925-1979) İlişkin Kaynaklar Üzerine Bir Değerlendirme

Dr. Serhan Afacan
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Özet

Bu sunum İran'a 1925-1979 yılları arasında hakim olan Pehlevi dönemi tarih yazımının kaynaklarını konu almaktadır. Pehlevi Hanedanı'nın kuruluşu, uyguladığı politikalar ve 1979 Devrimi sonucunda yıkılışı ideolojik, politik ve toplumsal boyutlarıyla etraflı tartışmalara konu olmuştur. Tarihçiler arasındaki tartışmanın önemli bir boyutu kaynaklara ilişkindir. Yurtdışında çok sayıda İran asıllı ve yabancı tarihçi akademik çalışmalar yürütmekte ve bunların kayda değer bir kısmı siyasi nedenlerle İran'ı düzenli olarak ziyaret etmekten çekinmektedir. Diğer yandan, ülkedeki mevcut siyasal sistemin Pehleviler konusundaki sabit paradigması nedeniyle çalışmalarını İran'da sürdüren akademisyenler arasında bu döneme dair yapılan tartışmalar bu sabiteleri çok fazla aşmamaktadır. Kısmen bunun kısmen de başka amillerin sonucu olarak modern Pehlevi dönemini konu alan tarih yazımındaki bakış açısı ihtilaflarının kaynak kullanımına da yansıdığı görülür. İngilizce yapılan araştırmalarda sıklıkla başta özellikle İngiliz Milli Arşivi gelmek üzere yabancı ülke arşivlerinden ve Farsça hatıralar, görsel kaynaklar ve süreli yayınlar gibi nispeten kolay erişilebilen kaynaklardan istifade edilirken İran'da üretilen çalışmalarda Pehleviler'e dair yine mevzubahis sabiteler ekseninde gün yüzüne çıkarılan arşiv kaynaklarına daha fazla rastlamak mümkündür. Bu sunumda Pehlevi dönemi tarih yazıcılığının söz konusu ideolojik boyutu da tartışılarak dönemin tarih kaynakları ele alınacaktır.

Safevi Kronikleri (1501-1736) Üzerine Bir Değerlendirme

Doç. Dr. Şefaattin Deniz
Kocaeli Üniversitesi

Özet

Safeviler dönemi Türk tarihinin önemli dönüm noktalarından biridir. Onu diğerlerinden farklı kılan özellikler, uzun yüzyıllar Sünni İslam dünyasının önemli bir parçası olan İran'ın mezhebi pozisyonunda yapmış oldukları değişiklikler ve devleti kuran boyların Anadolu'dan İran'a göç etmiş olan ve Kızılbaş olarak nitelendirilen Türk boylarından müteşekkil olmasıdır. İki yüzyılı aşkın tarikat döneminden sonra onların mürşidi kamilleri Şeyhlikten Şahlığa geçmişler, daha doğrusu hem Şeyh hem de Şah olmuşlardır. 1501 yılında Akkoyunluların başkenti Tebriz'de kurulmuş olan Safevi Devleti; etraflarında bulunan Osmanlılar, Şirvanşahlar, Şeybaniler ve Babürlüler gibi Sünni İslam dünyası ile sürekli çatışma halinde olmuşlar, bu siyasi gerilimler belki Safevilerin zayıflamalarına neden olmuş, 1736'da Afganların saldırıları sonucu siyaset sahnesinden çekilmişler ve onların bakiyesi üzerinde iktidar bir başka Türk boyu olan Afşarlardan Nadir Şah'a geçmiştir. Bu çalışmada Safevilerin kuruluşundan itibaren İran'da özellikle saray çevresinde yazılmış kronikler ele alınacaktır. Safevi tarihçilerinin kısa hayat hikayeleri, onların yazdıkları eserler, eserlerin nitelik ve mahiyeti değerlendirilecek, böylece Safevi Devleti zamanında yazılmış tarih kitapları Türk akademyası ve entelektüel camiasıyla buluşturulmuş olacaktır.

ilem
ilmi etüdler derneği

Aziz Mahmut Hüdayi Mh. Türbe Kapısı Sk. No:13, Üsküdar/İstanbul
0 216 310 43 18
www.ilem.org.tr
/ilmietudlerdernegi
/ilmietudler